

Sälj hela Stockholm?

Referat av presentation och debatt med utgångspunkt från boken "Sälj hela skiten eller hur privatiseringar raserar den gemensamma välfärden" av Josefin Brink, Jens Ergon, Peter Gustavsson och Kent Werne i ABF-huset 21 september 2009.

En rasande privatiseringstvång först på nittioalet och nu i en andra omgång under snart tio år på 2000-talet håller på att radera den gemensamma välfärden i Stockholm. När äldreomsorg, vårdcentraler, skolor, förskolor och snart även sjukhus överförs till privata vårdgivare utgör detta också ett hot mot den demokrati som bär upp ett solidariskt samhälle där tillgången på vårdskola-omsorg är lika för alla. Det var, i korthet, budskapet när Josefin Brink, Jens Ergon, Peter Gustavsson och Kent Werne på måndagskvällen presenterade sin bok "Sälj hela skiten eller hur privatiseringar raserar den gemensamma välfärden" i en fullsatt Sändersal. Presentationen följdes av frågor och debatt med publiken.

Peter Gustavsson inledde med att lista ett urval av de privatiseringar som skett de senaste åren och hur mycket skattepengar som härigenom hamnat i privata fickor, till exempel 18 förskolor i Årsta som såldes för drygt 600 000 kronor och gav en vinst på 3,5 mkr bara något år senare, eller Vantörs hemtjänst som såldes för 9000 kronor för att ge en vinst på 4 miljoner kronor kort tid därefter. Att detta kunnat ske beror på de riktlinjer för vård och omsorg som fastslagits av regeringen Reinfeldt med obligatoriskt kundval inom primärvården och konkurrensutsättning av alla vårdinstitutioner som vårdcentraler, äldreboenden osv.

Samma sak gäller skolorna. Skolsektorn har genom det fria skolvalet och skolpengen blivit en skattefinansierade lågriskbransch med ett sammantaget marknadsvärde på 200 miljarder kronor, framgår det i "Sälj hela skiten". Bland företagen märks bland andra AcadeMedia AB, med 16 förskolor, 25 grundskolor och 40 gymnasier plus vuxenutbildning på många orter; några av de mest kända enheterna är Vittra, IT-gymnasiet och Framtidsgymnasiet. Ultra Education driver bland annat John Bauer-gymnasierna som idag finns på 28 orter och Kunskapsskolan AB driver 22 grundskolor och 10 gymnasier. Bakom dessa företag står transnationella privat-och riskkapitalbolag.

Medan alltså från början privata skolor motiverade sin existens med alternativ pedagogik som Montessori och Waldorf, är det numera rena vinstintressen som motiverar privatiseringen. Och vinsten, underströk Peter Gustavsson, går inte till några enskilda eldsjälar utan till de internationella riskkapitalbolagen som placerar pengarna i olika skatteparadis.

Valfriheten har alltså lett till en ohämmad kommersialisering av områden som inte alls lämpar sig för den här typen av hård konkurrens och pengajakt – det var ett tema som återkom hos kvälens olika talare. I denna förvandling ligger Stockholm i täten med 40 procent av äldreomsorgen i privat regi mot 12 procent i landet som helhet. År 2007 upphandlade Stockholms läns landsting 27 procent av verksamheten från privata vårdgivare mot 14 procent i riket och nära 54 procent av all primärvård bedrivs nu privat mot 25 procent i resten av Sverige.

"All verksamhet som inte är myndighetsutövning eller strategisk ledningsfunktion skall upphandlas i konkurrens eller erbjudas brukarna genom ett valfrihetssystem", lyder kommunens policy. Entreprenader och kundvalssystem flankeras av fri etableringsrätt, privatisering genom avknoppning och så kallad utmaningsrätt, konstaterar författarna i sin bok Utmaningsrätt innebär att vem som helst kan utmana offentlig verksamhet genom att hävda att man kan göra jobbet billigare. Det står inte på förrän man kan komplettera vårdvalet med tilläggstjänster mot extra betalning och privata sjukhus typ barnsjukhuset Martina lär vi få se mer av. Ökad användning av privata vårdförsäkringar ligger i pipen.

Privatiseringen av sjukhus bromsades upp med hjälp av en s-märkt stopplag sedan St Görans sjukhus med sina 1 300 anställda sålts till Bure, senare Capio AB, 1999. Priset per vårdtillfälle är visserligen ett par tusen kronor billigare än på landstingets sjukhus, men genom att all vård utöver grundavtalet debiteras samt förmånliga skatteregler och hyresavtal är vården på St Görans ändå cirka 3000 kronor dyrare per vårdtillfälle än på landstingets sjukhus. Vården har inte blivit sämre men dyrare och vinsterna är det inget fel på.

Hur gör man då för att få ut dessa enorma vinster ur vård-skola-omsorg? Ja, tricket är egentligen ganska enkelt, förklarade Kent Werne. Tidigare baserades ersättningen till respektive vårdcentral på områdets socioekonomiska karaktär. Nu får man i stället 485 kronor för varje patient om tas emot. Vad det gäller är alltså att ta emot så många patienter som möjligt och antalet patientbesök har mycket riktigt ökat med 400 000, onekligen ett tecken på ökad tillgänglighet. Samtidigt har kostnaderna ökat med 115 mkr. Vilka är då alla dessa nya patienter? Ja, de får inte vara för sjuka för då tar det för lång tid. På vårdcentralerna har det följdriktigt skett en förskjutning från sjukare till friskare patienter. 32 nyetableringar av vårdcentraler har skett i lätta områden medan samtidigt vårdcentralerna i Tensta, Rinkeby och Fittja, som förlorat 6 mkr, tvingats säga upp halva sin personal och skära ner verksamheten med 32 procent.

-Dessa områden är de stora förlorarna på Vårdval Stockholm, konstaterar Susanne Lindarv, verksamhetschef vid vårdcentralen i Skärholmen i en DN-intervju. Och vilka är vinnarna? Ja, det är kanske de relativt friska personer i innerstaden som nu får göra besök på vårdcentralen för enkla förkylningar och träningsvärk (!) men framför allt är det de stora vårdbolagen Capio, Carema, Attendo Care och några till samt riskkapitalbolag och fonder som EQT, IK Investment partners, Nordic Capital Fund, 3i Group och Orkla som står bakom dem. Ett anonymt ägande med kortsiktiga vinstintressen. Och det är just denna kommersialisering av vård, skola, omsorg som vi vänder oss emot, underströk Kent Werne, inte vinst som återinvesteras i verksamheten och kan driva utvecklingen framåt. Ren lönsamhet var aldrig principen bakom uppbyggnaden av den gemensamma välfärden, underströk han, men genom att den fria etableringsrätten, lagen om upphandling och det fria vårdvalet har man fört in vinsten som det primära motivet för att bedriva vård, skola och omsorg – verksamheter där vinsten inte alls hör hemma.

En person i publiken undrade om man inte borde sätta kvaliteten i vården i centrum för diskussionen, alltså själva sakfrågan. På detta svarade Kent Werne att det principiellt viktiga trots allt vara den urholkning av demokratin som det nya systemet innebär. Det är inte gjort för att ge alla likvärdig vård utan för att ge privata vårdgivare högsta vinsten; på något håll får läkarna en bonus på 100:-/patient efter de första 15 fallen. Och många gamla som konfronteras med valmöjligheter kan inte göra rationella val. Där, liksom när det gäller det fria skolvalet, är det i själva verket en segregation man åstadkommer, eftersom upplysta val görs främst av utbildade och relativt välbärgade medborgare. Ett parallellskolesystem har alltså bakvägen återinförts i Sverige efter 100 års reformarbete för en gemensam grundskola, konstaterade han. Idag går 20 procent av grundskoleeleverna i privata skolor i Stockholm och 40 procent av gymnasieeleverna. Konkurrensen om elever har lett till betygsinflation så att toppbetygen ökat 28 gånger mellan 1997 och 2007. Samtidigt har de kommunala skolorna fortfarande 8,5 lärare per 100 elever mot 7,7 för de privata och åtskilliga lektioner är lärlösa för att dra ned kostnaderna.

Jens Ergon gjorde en statistisk genomgång av de privatiseringar som skett på olika områden av samhället på 2000-talet, alltifrån energin, kollektivtrafiken, posten och järnvägen till primärvård, skolor och äldreomsorg. Sverige ligger först i världen när det gäller denna omvandling, som han kallade för "fri dragning på skattemedel." Han visade hur en första våg av privatiseringar skedde på 90-talet för att följas av den andra våg som vi nu är inne i och som förutom vård, skola, omsorg även innefattar stora delar av boendet, särskilt i Stockholm. Förhållandena i staden är mycket olika mellan olika stadsdelar med 24 procent bostadsrätter i Skärholmen mot 60 procent på Kungsholmen och Norrmalm. Snart kommer det inte att finnas några hyresrätter kvar, trodde han, men mot omvandlingen kämpar bland annat Nätverket för gemensam välfärd varifrån Camilla Salomonsson framträdde och manade alla att delta och bli aktiva i kampen.

-Det går att göra något, var hennes budskap, vi har lyckats stoppa privatiseringen av hyreshus i flera fall genom gemensamma ansträngningar. Hon kallade vad som nu pågår på bostadsmarknaden i Stockholm för "social rensning." Inför hotet om övergång till marknadshyror hade även Hyresgästföreningen och Sabo börjat darra på manchetten, och att det finns 5000 hemlösa i Stockholm har också med privatiseringen att göra, även om det finns flera faktorer bakom hemlöshet.

Nätverket har knutit kontakt med LO-distriktet i Stockholm, vars ordförande nu berättade att man snart kommer att gå ut till sina 181 000 medlemmar i regionen med ett antal konkreta frågor om vårdval och annat för att därefter ställa de politiska partierna till svars.

-Genom Stockholmsmodellen vill vi tydliggöra vår position, sade han.

Så, vad kan man mera göra för att bromsa denna sönderbrytning av välfärden, vad kan man göra för att återföra den "trygga vårdmarknaden" från kapitalismens rovdrift och säkra en god omsorg och skola för alla? På den frågan svarade Josefin Brink i sitt slutanförande att det framför allt gällde att ha självförtroende och våga lansera en annan modell än den som nu gäller. Det är klart att vi kan bedriva välfärden solidariskt och reglera marknaden, sade hon, men vi måste vinna debatten. Vad det gäller är ett medborgarintresse, vi måste synas och höras när vi pläderar för detta! Tidigare under debatten gav hon exempel från Nacka kommun, först med att införa kundval inom hemtjänsten redan 1992, på försummelser och även ren kriminalitet i vårdsammanhang. 37 procent av de privata vårdföretagen i kommunen har inte tecknat kollektivavtal, 26 stycken hade inte lämnat in årsredovisning till bolagsverket, åtskilliga hade inte betalat pensionsavgifter och/eller för låga sociala avgifter. 12 procent hade obetalda skulder och flera saknade F-skattsedel; de var inte ens registrerade som bolag. Allt från oseriöst småfiffelt till eko-brottslingar fanns på hennes lista och detta gäller inte bara Nacka, sade hon, utan samma sak kan man hitta överallt. Kommunordföranden i Nacka ansåg dock inte att det var hans sak att ta itu med problemen, inte heller sedan de anställda vid "Vårdassistens AB" anmält bolaget till Arbetsmiljöödomstolen när det krävde att personalen skulle mata, klä av och lägga gamla människor på 15 minuter. Men de hade ju valt själva bland 50 hemtjänstföretag och det var polisanmälan som gällde, ansåg kommunledningen.

Den antifackliga inställningen hade gjort den privata vården till ett eldorado för småfiffelare och ekobrottslingar, sade Josefin Brink. Lösningen var ökad kontroll, men varför slösa resurser och energi på en enorm byråkratisk kontrollapparat i stället för att låta kommunerna ta hand om dessa uppgifter på nytt? I både England och Nya Zeeland har man tagit tillbaka järnväg och annat i statlig regi, påminde hon, och i Trondheim i Norge pågår återkommunalisering.

Kerstin Vinterhed